

Γράφει ο Παναγιώτης Γεωργ. Δημάκης
Ιστορικός Σύμβουλος Δήμου Λοκρών

Δοκίμιον προς διόρθωση

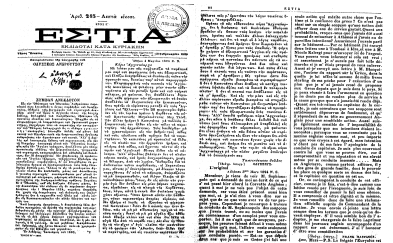
Η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΠΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΟΔ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

Η πρώτη σελίδα της εφημερίδος ΕΣΤΙΑ της 10^η Φεβρουαρίου 1880 είναι αφιερωμένη, εις «ΣΥΜΒΑΝ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ» και είναι του Εν Λιβόρνω της Ιταλίας αναποκριτού της. Περιλαμβάνει δε εκτός της περιγραφής, δύο σημαντικά έγγραφα-επιστολές, ενυπόγραφες, του Οδυσσέως Ανδρούτσου προς τον άγγλον Αρχιναύαρχον και του φιλέλληνας άγγλου πλοίαρχου F. Hastings, προς τον «γενεότατον στρατιγό καπ. Οδυσσέων εις Αθήνας». Μέχρι τότε τα άγνωστα αυτά ιστορικά τεκμήρια, «εσώζοντο εις το ακέραιον ανά χείρας χαρτοφυλακίου του στρατηγού» ως αναφέρει ο ανταποκριτής αλλά παρέμειναν άγνωστα και αδημοσίευτα, με αποτέλεσμα ο ελλείπων αυτός κρίκος της ιστορικής ακολουθίας, να διακόπτει και να αλλοιώνει, την θολή ούτως ή άλλως εικόνα των γεγονότων της εποχής, όπου ο Οδυσσεύς, απειλούμενος, διωκόμενος, υποστάς τρεις τουλάχιστον δολοφονικές επιθέσεις¹, κατέληξε να δολοφονηθεί κατακρημνισθείς, εκ του πύργου της Ακροπόλεως των Αθηνών, της οποίας υπήρξε Φρούραρχος. Με τα έγγραφα-επιστολές αυτές, τις οποίες θα παραθέσουμε περαιτέρω, αυτούσιες, περιγράφεται με λεπτομέρειες αυτό το “συμβάν ανέκδοτον”, το οποίο κάλλιστα μπορεί να αποκληθεί ως απόπειρα απαγωγής, για την είσπραξη της τουρκικής επικηρύξεως και ως πειρατική ενέργεια, καθόλου παράξενη, για την ναυτική πρακτική των Αγγλων που επιδίδονταν και σε πειρατείες, αλλά και πολλές φορές εξυπηρετούσαν γεωπολιτικούς σχεδιασμούς, όπως αυτή. Φαίνεται ότι το ιστορικό απόθεμα της Ρούμελης, έχει ακόμη πολλά να προσθέσει στην καταγραφή της ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, αφού οι ιστορικές πηγές, δεν έχουν στερεύσει ακόμη. Αν οι ιστοριογράφοι έχουν παραλείψει ή απαξιώσει μικρά γεγονότα ασχολούμενοι με την εξέλιξη των μεγάλων, η παρουσίαση τέτοιων τεκμηρίων, συμβάλει στην κατανόηση, από τους φιλόστορους, των συμβάντων, χωρίς «έτοιμες» τρέχουσες γνώσεις, αλλά με την αποτίμηση και σύγκριση των πρωτογενών υλικών, που ακόμη κείνται σε δυσπρόσιτους χώρους, όπως μια δικαστική πράξη, μια ενθύμηση μικροκαπετάνιου, άλλα γεννήματα ιστορικών στιγμών, που εξακολουθούν να μένουν ακατάγραφα στην ιστορία. Παρά τη δυσκολία στην κατανόηση των, λόγω της πολύπλοκης και ασαφούς καταγραφής των, η σύγκριση, με μεταγενέστερα κείμενα, δίνουν μία λαμπρή ευκαιρία να συνδεθούν αυτές οι ημιφωτισμένες, ιστορικές πτυχές και να σχηματισθεί, προσωπική γνώμη, με όσα γραφόμενα και παραλειπόμενα, σχηματίζουν το καλειδοσκοπίο της Ελληνικής Παλιγγενεσίας. Συνοπτικά θα αναφερθούν τα γεγονότα του Μαρτίου 1824 που κατέληξαν, εις την περιέργη εδώ απόπειρα απαγωγής του Οδυσσέως, η οποία παρασιωπούμενη, δέησε να δημοσιευθεί, σχεδόν μισό αιώνα μετά, από την εφημερίδα ΕΣΤΙΑ. Οι επισκέψεις του αγγλικού πολεμικού ναυτικού, στο λιμάνι του Πειραιά, περιελάμβαναν συνήθως και επίσκεψη των αξιωματικών και δοκίμων στα αρχαία μνημεία των Αθηνών, ιδιαίτερος της Ακροπόλεως, όπου οι θαυμαστές, του αιωνίου κάλλους του Ελληνικού πολιτισμού, δεν παρέλειπαν να συναποκομίζουν και ενθύμια εκ των λίθων και μαρμάρων, αλλά και να ρυπαίνουν με επιγραφές και γραφήματα, τα ουσιαστικά, αφύλακτα σημεία. Ο Βαυαρός καθηγητής της Αρχαιολογίας L. Ross² περιγράφει με διασκεδαστικό τρόπο, αρκετά χρόνια μετά, το 1863, την διαγωγή αυτή των πληρωμάτων, που συνεχίζεται και σήμερα, υποσημειώνοντας, μάλιστα με υπαινικτικό χιούμορ στο «σεινάμενον και κουνάμενον φύλο των νεαρών δοκίμων». Έτσι την 29^η Φεβρουαρίου η κορβέτα, ΜΕΧ ΤΛΙΝΘ, όπως περιγράφει ο ίδιος ο Οδυσσεύς, έφθασε στο λιμάνι Πόρτο Δράκο. Ο Βρεττανός καπετάνιος την άλλη μέρα με πολλούς αξιωματικούς ήλθαν εις την πόλιν, να παρατηρήσουν τις αρχαιότητες κλπ. Ο Φρούραρχος της Ακροπόλεως, τον υποδέχθη με τιμές και κάθε διευκόλυνση, για να περιηγηθούν τους Αρχαιολογικούς χώρους. Κατόπιν τους παρέθεσε ένα ελληνικό γεύμα, επί του ιερού βράχου. Χάριν της φιλοξενίας, ο Βρεττανός κάλεσε για την επόμενη ημέρα εις ανταπόδοση, τον Οδυσσέα, για ένα γεύμα, στην κορβέτα, ελλιμενισμένη, στο λιμάνι του Πόρτο-Δράκο (Πειραιά). Ο Οδυσσεύς, προσήλθε συνοδευόμενος από φρουρά, με επικεφαλής τον Γιάννη Γκούρα, με τον γραμματέα του Σοφιανόπουλο³, ενώ δεν παρέλειψε, να συμπεριλάβει και άγγλους, που είχαν ενταχθεί στον κύκλο του, όπως τον χειρουργό-ιατρό R.Tindal, τον ταγματάρχη Bacon, τον λοχαγό W. Hamphreys και τον πλοίαρχο F. Hastings. Το γεύμα ήταν εξαιρετικό, η ευθυμία μεγάλη, όταν ξαφνικά οι καλεσμένοι αντιλαμβάνονται ότι η κορβέτα αφού έλυσε τους κάβους, έκανε πανιά προς τα ανοικτά. Ο Οδυσσεύς απευθύνεται στον πλοίαρχο, χωρίς να πάρει απάντηση, ότε ως γράφει ο ίδιος «ταραχθέντες δι’ αυτό το κάμωμα, οι στρατιώται ετοιμάζοντο να τον υπερασπιστούν, λίγο έλειψε να ακολουθήσουν φόνου». Τότε ο Γκούρας με το γιαταγάκι κόβει τα σκοινιά, της τιμονιέρας, οι αρματωμένοι σκίζουν τα πανιά, κομματιάζουν τα σχοινιά, από τα ξάρτια, κατεβάζουν τις βάρκες και κατευθύνονται στην στεριά. Αναστάτωση στην Αθήνα, από το συμβάν αυτό, συμβουλία-διαβούλια δια το πρακτέον. Τελικά επιλέγεται η πιο αθόρυβη και ήπια διαμαρτυρία, της επιστολής, του Οδυσσέα, προς τον Αρχιναύαρχον του αγγλικού στόλου, που υπενθυμίζει, ότι ο Σουλτάνος είχε επικυρήξει τον Ανδρούτσο και η σύλληψή του θα είχε αποτέλεσμα, άξιο της τύχης του θαλασσομάχου πατρός του, ο οποίος παρεδόθη από τους Ενετούς, στους Τούρκους, βρήκε δε οικτρό θάνατο στην Κωνσταντινούπολη.

Η επιστολή του Ανδρούτσου



Αθήναι 4 Μαρτίου 1824 Ε.Ν. Κύριε Αρχιναύαρχε Με λόπην μου σας παρρησιάζω τα παράπονα μου περί του φερσίματος ενός σας αξιωματικού, και ελπίζω αναμφιβόλως να ελκύσω εις τούτο την προσοχήν σας, δικαίως παρ’ αυτού παρωργισμένην. Πληροφορημένος τους σκοπούς της Αγγλικής Διοικήσεως να φυλάττη μίαν στενήν ουδετερότητα εις τον μεταξύ ημών και του τούρκου πόλεμον, με φαίνεται ότι αποβάλλετε δημοσίως κάθε φέρσιμον των αξιωματικών το όποιον αποβλέπει να όλιγοστεύση την εμπιστοσύνην, ήτις πρέπει να ευρίσκεται μεταξύ εις τους Αγγλους και Έλληνας —Την 28 Φεβρουαρίου έφθασεν εις τον λιμένα Δράκον η Κορβέττα της αυτού Βρεττανικής Μεγαλειότητος Μεχ Τλίνθ. Την άλλην ημέραν ο Καπιτάνος με πολλούς αξιωματικούς του ήλθεν εις την πόλιν να παρατηρήση τας αρχαιότητας. Τους υπεδέχθην με το χρεοστούμενον εις τον βαθμόν τους σέβας και τους ευκόλυνα κάθε πράγμα διά να παρατηρήσουν. Ο καπιτάνος με προσκαλεί να έλθω εις το πλοϊόν του την ερχομένην ημέραν, και πλήρης άπο σέβας, και έχοντας πίστιν εις την τιμήν του Αγγλικού έθνους ηλθον εις το κάλεσμα. Αλλ’ αιφνιδίως βλέπομεν ότι το πλοϊον κάμνει πανιά, και ημείς ανεχορούσαμεν, χωρίς να θέλωμεν, από τον λιμένα. Έκθαμβος δια το ανέλπιστον τούτο



συμβεβηκός, οι στρατιώται μου, οίτινες μ' εσυντρόφεον, με δίκαιον λόγον παραχθέντες δι' αυτό το κάωμα, έτοιμάζοντο να με υπερασπισθούν, και ολίγον έλειψε να ακολουθήσουν φόνοι. Τσως, αν εις αυτήν την στιγμήν εγώ δεν επήδουν εις μίαν βάρκαν ταχύτατα, ευρεθίσαν εις τα πλευρά της Κορβέττας, ίσως, λέγω, αυτή η σκηνή δέν ετελείονε χωρίς χύσιν αίματος. Όσον ερευνώ αυτήν τη υπόθεσιν, τόσον περισσοτέρας απορίας ευρίσκω, και δεν ηξέυρω τί λογής να εξηγήσω το φέρισμον του Καπιτάνου: διότι αν ο σκοπός του τον αθώς, πώς να μη με ειδοποίηση πριχού να σηκόση πανία; διατί να μη με ευγάλη έξω ευθός όπου έδειξα κλίσιν και του είπα ότι θέλω να ευγώ έξω από το καράβι του; Δεν είνε το ίδιον ως να τον είχαν κ'εγώ κλείσει τον καπιτάνον εις το φρουρίον των Αθηνών, όταν ήλθεν εκεί να παρατηρήση, και εις τοιαύτην περίστασιν δεν ηθέλατε σείς μ' ερωτήσει τον λόγον τοιαύτης ύβρεως; Αναμφιβόλως. Πρέπει να σας ειδοποιήσω κύριε Αρχιναύαρχε, ότι η διοίκησης του Σουλτάνου εδιώρισε βραβείον εις όποιον τους υπάγει την κεφαλήν μου, ομοίως και πολλών άλλων οπλαρχηγών ελλήνων; και ότι το περί ου ο λόγος καράβιον, επιστρέφοντας από Σμύρνην ήτον διωρισμένον να μ' αρπάξη μ' όλους μου τους οπαδούς. Η φήμη ην χείρουν οι αξιωματικοί Αγγλοι εις τάς πράξεις των ότι ενεργούν φρονίμως και σταθερώς με κάμνει να πιστεύσω οτι πάντοτε εις τα κινήματα τους οδηγούνται από ένα τέλος και σκοπόν καλόν διά λόγου των. Και ποιος άλλος ήτον ο σκοπός τους εις ταύτην την περίστασιν, παρά να μ' αρπάξουν; Εις τρόπον ώστε δύο πράγματα είμεθα βιασμένοι να συπεράνωμεν ότι ο Καπιτάνος είναι ανάξιος να κατέχη τοιαύτας υψηλάς αξίας και να διοική εν πολεμικόν πλοίον ή ότι οι σκοποί του απέβλεπον εις το να μ' αρπάξει και εις την μίαν και εις την άλλην περίστασιν είμεθα βιασμένοι να στοχαζόμεθα τουτον τον Καπιτάνον με ολιγοτέραν υπόληψη παρ' ότι εσυνηθίζαμεν αφθόνως να προσφέρωμε εις τους αξιωματικούς ενός τοιούτου έθνους. Αλλ' επειδή φοβούμαι κύριε Αρχιναύαρχε, ότι αυτή η υπόθεσις θέλει εκδοθή δια του τύπου (και ίσως αλλοιωμένη με υπερβολάς) εις τας εφημερίδας των ευρωπαϊών, με φαίνεται ότι είναι ανάγκη να σας δώσω αιτίαν να κηρύξτε οφφιτίζαμέντε εις όλον τον κόσμον ότι αυτό το κάωμα των καπιτάνου έγινε χωρίς την άδειάν σας, και ακόμη ότι το μισείτε και το αποδοκιμάζετε. Έχω την τιμήν να είμαι κύριε Αρχιναύαρχε με την πλέον μεγάλην υπόληψιν δια το υποκείμενόν σας. Ταπεινότατος δούλος ΟΔΥΣΣΕΥΣ.



Ο πλοίαρχος Frank Hastings στην παρατιθέμενη επιστολή του, προς τον «γενεότατον Στρατιγό Καπ. Οδυσσέων»

Αθήναι 3^η Μαρτίου 1824 Ν.Ε. Κύριε είδα τον κ. Σοφιανόπουλον που μου εξήτησεν έγγραφον έκθεσιν περί των όσων συνέβησαν χθές επί της Αγγλικής Κορβέττας ως προς εμέ δεν βλέπω τον λόγον της αιτήσεως ταύτης, διότι ήσθε παρών καθώς και εγώ και δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω επί τούτου πέραν των όσων είδατε ιδίοις όμμασι. Εν τούτοις παρατηρώ εις την διαγωγήν του κ. Σοφιανοπούλου υπονοίας ότι εξύφανα, η τουλάχιστον ότι διετέλουν εν γνώσει συνωμοσίας που σκοπόν είχε την απαγωγήν σας. Δεν πρόκειται όμως η περί υπονοιών μόνον διότι αι αποδείξεις αι ελλείπουσαι τόσον εις σας όσον και εις εμέ, δεν επιτρέπουν να βασισθώμεν η εις τας υποθέσεις και εις τας εγγυήσεις τας οποίας παρέχει μία προτέρα διαγωγή. Τάχα από διετίας που ευρίσκομαι εις την Ελλάδα έκαμα πράξιν τινά που να είνε αξία άλλου τινός πράγματος η της εκτιμήσεως και της εμπιστοσύνης των Ελλήνων; Ένα Έθνος δεν διαγράφει ούτως με μίαν απλήν υποψίαν διετή υπηρεσίαν δωρεάν προσφερθείσαν. Ως προς τας πιθανότητας, πιστεύσατε με, θα ήμουν τόσον άφρον να επιστρέψω εις τας Αθήνας αν είχα παρομοίας προθέσεις: Ασφαλώς θα έφευγα με το πλοίον – Δια το σκάφος τούτο απηύθυνα δύο επιστολάς μίαν προς τον Τομπάζην εις την Ύδραν, και μίαν προς τον Νικολόν Καλλέργην δια να σταλούν ενταύθα χρήματα. Ημπορείτε να πληροφορηθήτε αν τούτο είνε αληθές και ασφαλώς, δεν θα προέβαινα εις το διάβημα τούτο αν είχα σκοπόν να σας απαγάγω, επίσης έστειλα επιστολήν προς τον κ. Blacquiere, τον συντάκτην της εκθέσεως δια την Ελλάδα δια της οποίας του προσφέρω χιλίας λίρας στερλίνας εξ ιδίων μου δια την εκτέλεσιν ενός σχεδίου που δεν έπαυσα ποτέ να προτείνω εις τους Έλληνας, αφ' ότου είμαι εις την χώραν ταύτην. Αν κατορθώσω να έχω το εν λόγω πολεμικόν εφόδιον δεν έχω καμμίαν αμφιβολίαν ότι θα προσφέρω εις την ελληνικήν υπόθεσιν περισσοτέρας υπηρεσίας παρ' όσας προσέφερα μέχρι τούδε. Ως προς τον κυβερνήτην της Κορβέττας, είναι πεπεισμένος ότι αι υπόνοιαί σας στερούνται υποστάσεως και ότι θα επλήρωνε με το κεφάλι του εις την αγγλικήν κυβέρνησιν παρομοίαν πράξιν. **Κατανού εξ' άλλου την αδυναμίαν να σας καταπέισω ότι οι προθέσεις του ήσαν αθώαι διότι δεν γνωρίζετε το αγγλικόν ναυτικόν όπως ενός και ολίγον ενδιαφέρει η γνώμη που έχετε εν προκειμένω δοθέντος ότι η πρόθεσις μου δεν είνε να γίνω ο απολογητής της διαγωγής του πλοίαρχου.** Είμαι περισσότερον από σας εξηγημένος εναντίον του, διότι έθιξε και την υπόληψιν και φήμην μου και αυτήν την ασφαλείαν μου δια της ανοήτου διαγωγής του. **Αλλ' εις την Αγγλίαν όπως και παντού αλλού υπάρχουν άνθρωποι από μεγάλας οικογενείας των οποίων η δύναμις τους τάσσει τρόπον τινά υπεράνω των νόμων εις δ' εξ αυτών είνε και ο εν λόγω πλοίαρχος.** Αντιμετωπίζων εν τούτοις την διαγωγήν του αξιωματικού τούτου όπως πράττω την στιγμήν ταύτην δηλαδή ως μίαν βλακειάν, προελθούσαν από την μέθην που άλλο ή σας συμβουλεύω να αντιπαρέλθετε το γεγονός εν σιγή. Προσέβαλε και την ιδικήν σας αξιοπρέπειαν και την ιδικήν μου. Σας συμβουλεύω κατ' ακολουθίαν να προβήτε εις διαμαρτυρίαν προς τον αρχηγόν της μοίρας. Σας εσωκλείω το κείμενον επιστολής όπως νομίζω ότι πρέπει να είνε συντεταγμένη αυτή. Αν νομίσετε ορθόν να την αποδεχθήτε, θ' ανελάμβανον να την δημοσιεύσω εις τα αγγλικάς εφημερίδας μετά εκθέσεως επί του γεγονότος τούτου. Διατελώ μετά τιμής (ιδιόχειρος υπογραφή) FRANK HASTINGS 4^η Μαρτίου Υ.Γ- Η φρεγάτα «Ευρύαλος» είνε ήδη εις Σμύρνην. Ο πλοίαρχος του βρικίου μου λέγει ότι θα έλθη εδώ. Θα πλεύση επίσης εντός μηνός εις Κάσσον εις τρόπον ώστε είνε δυνατόν να σταλή εν αντίγραφον εις Σμύρνην, εν εις Κάσσον και εν να κρατηθή ενταύθα δια τον Αρχηγόν εις ην περίπτωσιν φθάση εδώ. Θα συνεβούλευα επίσης να υποβληθή επίσημος έκθεσις προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν, ινα διαμαρτηρηθή και αυτή όπου δει. Θα επεθύμουν πολύ να μάθω αν ο κ. Σοφιανόπουλος επεφορτίσθη από σας εις την υπόθεσιν ταύτην διότι ήκουσα κάτι που με κάμνει να πιστεύω ότι η διαγωγή του υπηγορευθή μόνον από την ιδίαν του αυθάδειαν και κακοπιστίαν. Όταν η ανάγνωσις της επιστολής, μας προσφέρει την ευκαιρία να διακρίνομε την παράθεσι των γεγονότων από τον Οδυσσέα, όπου διακρίνεται η σαφήνεια της περιγραφής, το ήθος και η γνώμη, που ορίζεται από την γενεολογία, που αίρεται πάνω, από τα «παιχνίδια» ενός λόρδου, που προσέθεσε ένα στίγμα στην τιμή του Αγγλικού Ναυτικού. Αντίθετα το ύφος του Hastings είναι απολογητικό, προσπαθεί να μεταφέρει το πρόβλημα, στην απαίτηση του Σοφιανόπουλου να επιβεβαιώσει ο ίδιος τα γεγονότα. Ο Hastings γράφει ο ίδιος επί λέξει, ότι «δεν έχει να προσθέσει τίποτε άλλο απ' ότι είδατε ιδίοις όμμασι». Εδώ αποδέχεται τα γεγονότα, με μία ιστορική φυγή, προς τα εμπρός, χαρακτηριστικό της βρεττανικής διπλωματίας, να αποφύγει, με την προώθησι άλλων επιμέρους γεγονότων, όπως την επιμονή του Σοφιανόπουλου, να έχει ανα χείρας ένα σημαντικό ντοκουμέντο. Μάλιστα αναφέρει ότι έστειλε **επιστολή προς τον Blacquiere, όπου προσφέρει χιλίες λίρες** στερλίνες για τις **ανάγκες του Αγώνα** δηλαδή κάτι άσχετο. Θεωρεί την πράξη του πλοίαρχου ως βλακειάν ή μέθην, αφού σε άλλη παράγραφο, υπενθυμίζει ότι ο εν λόγω **λόρδος, προέρχεται από μεγάλη οικογένεια της οποίας η δύναμις είναι υπεράνω του νόμου.** Αυτή είναι η πιο παράδοξη εκδοχή για την πειρατική διαγωγή του πλοίαρχου της κορβέττας, με το επώνυμο Τσώρτσιλ.

Τελικά το «ΣΥΜΒΑΝ ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ» αυτό έρχεται να προστεθεί στα γεγονότα, στις πράξεις του κατεστημένου, που ωθούσαν τον Οδυσσέα, με σατανική εφευρετικότητα στην έξοδο από την στρατιωτική πολιτική ζωή, για τις ριζοσπαστικές του ιδέες, κατά του κατεστημένου των Φαναριωτών και Κοτζαμπάσηδων, που όπως αναφέρει ο Ν. Κασομούλης 242 «...τους έκοψε την Χουλιάρα...» και C.D. Raffanel Κοκκίδης 246 «Ο Οδυσσεύς τρομερώτατος εχθρός του δεσποτισμού». Ένα μήνα μετά την

δολοφονία του, ο στρατηγός αποδεικνύεται προφητικός. Ο Ιμπραήμ εισβάλλει στο Μοριά, η επανάσταση ψυχορραγεί οι λεγόμενες Μεγάλες Δυνάμεις επιβάλλουν συνθήκη και υποχρεώνουν την Ελλάδα στην υπογραφή της Act of Submission (πράξη υποταγής) προς το αγγλικό στέμμα, που υπογράφεται την 24 Ιουλίου 1826 και στην ουσία μεταβάλλει την χώρα σε αγγλικό προτεκτοράτο. Τα πρώτα δάνεια, προς την ρημαγμένη χώρα, από τους άγγλους τραπεζίτες, έσυραν σε οικονομική δουλεία την πατρίδα και το νεογέννητο κράτος με την κακοδιαχείριση, θεμελιώνει ένα τεράστιο χρέος, που ακόμη δεν έχει τελειώσει, αφού τα μεθοδικά σφουρηλατημένα οικονομικά δεσμά, αποτελούν εν δυνάμει, αποτελεσματική, όσο και η κατοχή, υποδούλωση ενός λαού και έμεινε ως λαϊκό ρητό, το παροιμιώδες «... τα δάνεια της Αγγλίας».

1. βλ. επιστολή προς Stanhope

2. Ludwig Ross Erinnerungen und mittheilungen aus Griechenland Berlin 1863 σελ. 102. «Την άνοιξη του 1835 έφθασε κι' ένας ισχυρός εγγλέζικος στόλος στην Αθήνα. Οι αξιωματικοί του, ιδιαίτερα το σεινάμενο - κουνάμενο φύλο των νεαρών δοκίμων που περιλάβαινε παιδιά από 10 ή 12 χρονώ μέχρι νεαρούς εικοσάρηδες, πλημμύρισαν την πόλη και τον τόπο. Πάνω στην Ακρόπολη και στα σημεία των ανασκαφών δεν ήταν διόλου βολικοί και διακριτικοί επισκέπτες. Οι απόμαχοί μου είχαν πολλά, να γκρινιάζουν μαζί τους, γιατί ενώ οι μεν σκαρφάλωναν ως την ψηλότερη κορυφή του Παρθενώνα, οι άλλοι μπουσουλούσαν σ' όλες τις γωνιές, στις στέρνες και τους θόλους. Ήταν αδύνατο να τους επιτηρεί κανείς όσο επιβαλόταν. Αναγκάστηκα να πάρω μερικά ειδικά προφυλακτικά μέτρα και για να ελαττώσω λιγάκι τη συρροή...»

3. Π. Σοφιανόπουλος. Αγωνιστής του 21' από τα Καλάβρυτα. Σπούδασε Ιατρική στο Παρίσι, Βιέννη, Λονδίνο. Φιλικός από το 1819, με τον τίτλο του Αποστόλου, άριστος επιστήμων, ακολούθησε τον Υψηλάντη. Φύσει νεωτεριστής και αναρχικών, της εποχής, προταγμάτων, συνεργάτης του Κωλέττη. Φαίνεται ότι οι Άγγλοι εγνώριζαν τις ιδέες του και τον υποπτεύονταν όπως προκύπτει από την επιστολή του Hastings ο οποίος του επιτίθεται προσωπικώς. Φαίνεται ότι άσκησε πολιτική επιρροή στον Οδυσσέα, λόγω της μορφώσεώς του και της ροπής του στρατηγού προς ανατίναξη των δομών, που στήριζαν το τότε «Αρχοντολόι».